

70. výročí vyloďení v Normandii a bojů u Dunkerquu

70. výročí vylodění v Normandii a bojů u Dunkerquu

Situace v Evropě 1944

Hlavní těžiště válečných operací v Evropě leželo před invazí do Normandie na východě. V polovině ledna 1944 zahájila Rudá armáda ofenzivu u Leningradu (dnes Petrohrad neboli Sankt Petěrburg) a prolomila více než dva roky trvající blokádu města. Pokračovaly těžké boje na Ukrajině, kde sovětské jednotky zaútočily počátkem března na frontě dlouhé přes 1 000 km a během několika týdnů přenesly boj na území předválečného Polska a Rumunska (resp. do oblastí, které SSSR anektoval v letech 1939–1940). Počátkem května 1944 byl osvobozen Krym. Obě tyto ofenzivní akce přinesly nacistickému Německu a jeho spojencům citelné ztráty, které se musely kompenzovat jednotkami staženými z okupované Evropy, kde vzrůstalo hnutí odporu. V létě 1944 Rudá armáda zahájila ofenzivu v Bělorusku, čímž znemožnila přesun německých sil z východní fronty na západ.

Po obsazení Sicílie a krátce po vylodění v jižní Itálii v zemi padl Mussoliniho fašistický režim. Naděje na rychlý postup se však brzy rozplynuly. Území dosavadního spojence bleskově obsadili Němci. V prosinci 1943 se fronta stabilizovala severně od Neapole. Výrazný posun nepřineslo ani vylodění u Anzia v lednu následujícího roku. Teprve v květnu 1944 se podařilo dobýt Monte Cassino (rozhodující úder provedly polské jednotky) a dva dny před zahájením invaze v Normandii osvobodit Řím.

Po více než dvou letech se v lednu 1944 Rudé armádě podařilo prolomit blokádu Leningradu. Následně zahájené ofenzivní akce zatlačily Němce v některých úsecích fronty až za předválečné hranice SSSR

Spojenecká letecká ofenziva byla součástí příprav invaze

Dne 4. června 1944 Spojenci osvobodili Řím

Otázka otevření nové fronty

Jedním z klíčových bodů válečné spolupráce mezi západními spojenci a Sovětským svazem se stala otázka vylovení anglo-amerických jednotek v západní Evropě a jejich postup k německým hranicím. Přestože sovětská strana požadovala invazi již roku 1942, bylo zřejmé, že k realizaci tak grandiózní vojenské operace nemají západní spojenci dostatek sil a prostředků. Britské a americké divize nejdříve ovládly severoafrické bojiště, porazily síly Osy a v následných operacích se v roce 1943 zaměřily na ovládnutí Středomoří. Reálnější obrysy získalo vylovení ve Francii na konferenci v Casablance, které se ve dnech 14. až 26. ledna 1943 účastnili britský premiér Winston Churchill a prezident USA Franklin Delano Roosevelt. Otevření nové fronty patřilo k hlavním námětům setkání. První propozice určovaly termín operace na podzim 1943 a předcházet jí měla invaze na Sicílii. Jedním z nejdůležitějších bodů konference bylo i rozhodnutí přijmout pouze bezpodmínečnou kapitulaci Osy.

Na setkání takzvané Velké trojky, tedy W. Churchilla, F. D. Roosevelta a J. V. Stalina, v Teheránu od 28. listopadu do 1. prosince 1943 byl potvrzen termín operace (květen 1944) a státníci projednali koordinaci vojenských akcí západních spojenců a Rudé armády.

V následujících měsících probíhalo propracování plánu invaze a rekognoskace terénu; datum zahájení se postupně posunulo na počátek června.

Jednání západních spojenců se sovětskými protějšky na konferenci v Teheránu

Prezident F. D. Roosevelt během přehlídky amerických pěšáků v Casablance

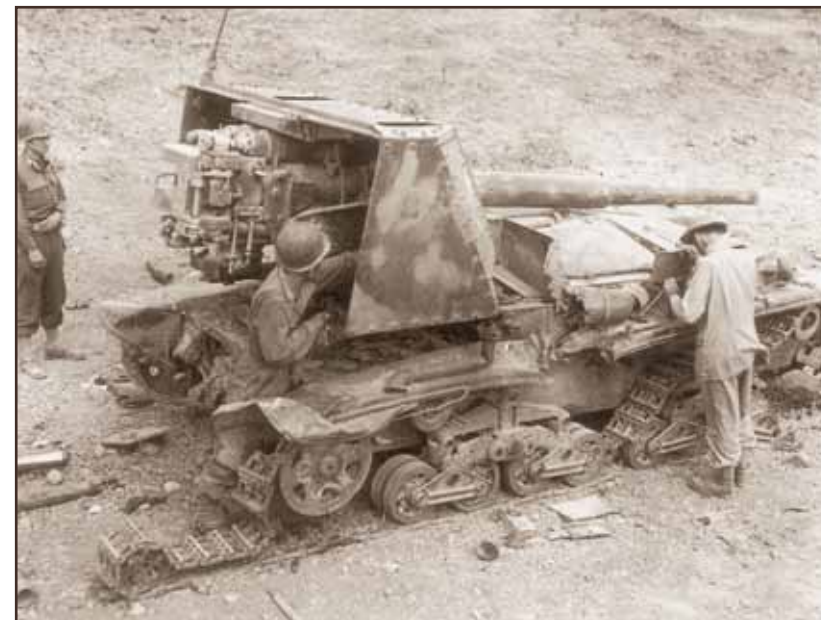
Setkání Velké trojky v Teheránu

Spojenecké výsadkové operace v Africe a Evropě

Vylodění v Normandii předcházelo několik spojeneckých operací menšího rozsahu, které pomohly získat strategické výhody i zkušenosti s tímto druhem vedení válečných operací. Spíše jako průzkum bojem lze nazvat britsko-kanadský nájezd na Němci obsazený přístav Dieppe 19. srpna 1942 (operace JUBILEE). Po těžkých ztrátách se zbylé síly stáhly zpět do Velké Británie. Operace TORCH, zahájená 8. listopadu 1942, představovala vylodění ve francouzských državách v severní Africe ovládaných Pétainovým vichistickým režimem. Přes počáteční odpor jeho vojenských sil spojenecké jednotky rychle postupovaly a dostaly vichistické území pod svou kontrolu. Úspěch operace podmínil další vývoj války v Africe a konečnou porážku sil Osy v Tunisku v květnu 1943. Operace HUSKY, invaze vedená na Sicílii, byla zahájena 10. července 1943. Navzdory tvrdému odporu italsko-německých sil Spojenci dosáhli jejich úplného vytlačení z ostrova a 17. srpna spojenecké síly obsadily Messinu. Postup ve Středomoří pokračoval 3. září invazí na italskou pevninu. Již 8. září bylo vyhlášeno příměří a italská vojska přešla na stranu Spojenců. Ve střední a severní Itálii držela své pozice německá armáda. Německé postavení v Itálii měla podkopat operace SHINGLE, spočívající ve vylodění u Anzia 22. ledna 1944. Americké jednotky měly vpadnout do zad německé obraně a zahájit postup na Řím. Postup však byl mnohem pomalejší, než se předpokládalo.

Americká lehká letadlová loď během operace TORCH

Italské samohybné dělo zničené během bojů o Messinu

Italský střední tank připravený na obranu před spojeneckým vyloděním v jižní Itálii

Dwight David Eisenhower

Za hlavní architektky invaze jsou, vedle početného týmu spojeneckých plánovačů, považováni především dva muži – britský maršál Bernard Law Montgomery a americký generál Dwight David Eisenhower. Přestože jistá rivalita mezi oběma muži byla všeobecně známá, nešla nikdy na úkor boje proti společnému nepříteli.

D. Eisenhower (1890–1969) se stal důstojníkem z povolání v roce 1915. Během první světové války cvičil první americké tankisty, avšak bojů na západní frontě se nezúčastnil. Přepadení Pearl Harboru v prosinci 1941 jej zastihlo již v hodnosti brigádního generála. Na jaře 1942 se stal velitelem amerických expedičních sil v Evropě. Jeho prestiž výrazně vzrostla po úspěšném vylodění Spojenců v severní Africe a v Itálii. Následně byl jmenován vrchním velitelem spojeneckých sil v Evropě, což předurčilo jeho vedoucí postavení v operaci OVERLORD. Dne 20. prosince 1944 dosáhl hodnosti armádního (pětihvězdičkového) generála. Kontroverzní dodnes zůstává jeho tehdejší přílišná důvěra v politiku Sovětského svazu a s tím spojená některá rozhodnutí, mezi něž patří rozkaz, aby se americká vojska nezúčastnila osvobození Prahy. Do roku 1948 byl náčelníkem štábu pozemního vojska americké armády, o dvě léta později se stal prvním hlavním velitelem vojsk NATO v Evropě. V roce 1952 odešel do výslužby. O rok později byl zvolen 34. prezidentem Spojených států amerických a zůstal jím po dvě volební období – až do roku 1961.

Generál Dwight David Eisenhower na oficiálním portrétu

Gen. D. D. Eisenhower na návštěvě v Praze na podzim 1945. Provází jej náčelník hlavního štábu MNO generál Bohumil Boček

Generál Eisenhower s britským maršálem Montgomerym, vpravo americký generál Bradley...

... a s americkými výsadkáři v předvečer Dne D

Bernard Law Montgomery

B. L. Montgomery (1887–1976) sloužil v britské armádě od roku 1908. Během první světové války bojoval na frontě a byl několikrát zraněn. Roku 1938 dosáhl generálské hodnosti. V rámci britského expedičního sboru ve Francii velel divizi a měl velký podíl na úspěšné evakuaci od Dunkerquu. Jako velitel britské 8. armády porazil jednotky Osy u El-Alameinu a následně je definitivně vytlačil z Egypta, Libye a společně s Američany i z Tuniska a jižní Itálie. Během invaze velel spojeneckým pozemním silám v Normandii. Od počátku září 1944 stál v čele 21. skupiny armád v severní Francii, resp. v Beneluxu a severním Německu, pod níž od listopadu 1944 spadala i Čs. samostatná obrněná brigáda na frontě u Dunkerquu. Jeho největším velitelským neúspěchem bylo selhání operace MARKET GARDEN, výsadekové operace u Arnhemu, která měla vést k rychlému osvobození Nizozemska a průniku do Německa. V roce 1944 dosáhl hodnosti polního maršála. Po skončení války velel do února 1946 britským okupačním silám v Německu, následně se stal náčelníkem britského generálního štábu. Od dubna 1951 zastával funkci prvního zástupce generála Eisenhowera na Hlavním velitelství vojsk NATO v Evropě. Do výslužby odešel v roce 1958. Za své zásluhy byl jmenován vikomtem z El-Alameinu.

Polní maršál Bernard Law Montgomery

Montgomery jako velitel britské 8. armády v severní Africe

Během afrického tažení s leteckým maršálem sirem Arthurem Coninghamem

Winston Churchill během návštěvy západní fronty v březnu 1945

Den D

Datum největší invazní operace v dosavadních dějinách lidstva, označované krycím názvem OVERLORD, bylo původně stanoveno na 5. června 1944. Vysoké vlny a oblačnost znemožňovaly použití výsadkových člunů a vysazení parašutistů. Vrchní velení tedy odsunulo začátek akce o 24 hodin. Vylodovací operace tak začala 6. června.

Před samotnou invází zahájilo francouzské hnutí odporu rozsáhlé sabotáže na železnicích a komunikačních uzlech, čímž Němcům značně ztížilo přisunování posil. V noci před invází byly nad Francií vysazeny americká 82. a 101. výsadková divize a britská 6. výsadková divize, jež měly napadnout obranné linie z vnitrozemí. V ranních hodinách z Velké Británie připlulo na 5 000 vojenských plavidel, která zahájila námořní invazi na pěti vybraných plážích. Americké jednotky měly přiděleny pláže označené OMAHA a UTAH, Britové se vylodili na plážích GOLD a SWORD a kanadské divize na pláži JUNO. Nepřítel kladl silný odpor, zejména v sektoru OMAHA, spojenecké síly však dokázaly vytvořit předmostí a zahájit přisunování posil. Již během prvního dne se podařilo postoupit z pláží do vnitrozemí. Ovládnutí normanských břehů dovolilo vybudovat dva umělé přístavy Mulberry, v následujících dnech klíčové pro odbavování lodí se zásobami a posilami. Přes všechny těžkosti byl Den D mimořádným spojeneckým úspěchem.

Pohled na invazní pláž krátce po vylodění

Socha legendárního dudáka Billa Millina, který kráčet v čele skotských jednotek během bojů na pláži Sword

Vykládka obrněného transportéru Halftrack z výsadkového člunu

Spojenečtí výsadkáři během Dne D vedle klasických seskoků přistávali i ve výsadkových kluzácích. Na akci se ve Velké Británii dlouho a intenzivně připravovali

Jedna z velkých výsadkových lodí nasazených během invaze

Českoslovenští letci během invaze do Normandie

Do invazních operací se zapojili také českoslovenští letci organizovaní do čtyř perutí RAF, z toho třech stíhacích a jedné bombardovací. V sestavě 84. skupiny 2. taktického letectva RAF se invaze zúčastnilo 134. československé stíhací křídlo, složené z 310., 312. a 313. čs. stíhací perutí. Bylo vyzbrojeno letouny typu Spitfire LF.Mk.IXC a velel mu škpt. let. (Wing Commander RAF) Tomáš Vybíral. Letecké podpory vlastního vyloďení se 134. čs. stíhací křídlo zúčastnilo od prvních hodin 6. června. Jeho činnost spočívala především v hlídkování nad bojištěm v Normandii a ochraně pozemních a námořních jednotek před protivníkovým letectvem. Šlo o období s mimořádně vysokou intenzitou bojové činnosti a maximální zátěží na létající i pozemní personál. V bojových operacích nad Normandií si křídlo vedlo velice zdárně, a to při relativně nízkých vlastních ztrátách.

Stíhací pilot podporučík Otto Smík (310. čs. stíhací peruť), nejúspěšnější čs. stíhač při invazi

Československý pilot vystupuje z kabiny stíhacího letounu Spitfire

Kromě stíhačů působila za invaze i 311. čs. bombardovací peruť, zařazená do sestavy 152. všeobecně průzkumného křídla velitelství pobřežního letectva RAF (*Coastal Command*). Peruť byla vyzbrojena stroji Liberator GR.Mk.V a velel jí mjr. let. (Wing Commander RAF) Josef Šejbl. Jejím úkolem byla letecká uzávěra Lamanšského průlivu, aby spojenecké invazní loďstvo nebylo ohrožováno německými ponorkami a hladinovými plavidly. Mimo rámec čs. perutí se invaze zúčastnilo rovněž několik jednotlivců zařazených u britských stíhacích, nočních stíhacích a taktických bombardovacích jednotek RAF.

Pohled na invazní pláže z kabiny přelétávajícího letounu

Pohled z polního hangáru na letouny Spitfire československých pilotů

Českoslovenští vojáci a invaze

Na rozdíl od letců nebyly československé pozemní jednotky zařazeny do prvních invazních vln – chvíle jejich návratu na kontinent měla přijít teprve na přelomu srpna a září 1944. Někteří naši vojáci se však v době invaze nacházeli na stážích u britských jednotek. Prvním vojákem československé zahraniční armády, který zamířil z naložovacích přístavů ve Velké Británii na pláž Normandie, se tak již 24. června 1944 stal npor. Miloš Knorr (1918–2008), jenž v té době sloužil v řadách britského 43. průzkumného pluku Královského tankového sboru. Jejich loď však byla ještě před přistáním potopena a npor. Knorr vážně zraněn. Po vyléčení se jako velitel čety a zpravodajský důstojník znovu k tomuto pluku vrátil a v jeho řadách bojoval až do konce války. Do Normandie se takto dostali ještě tři příslušníci čs. zahraniční armády. Jedním z nich byl čs. válečný zpravodaj Jiří Mucha (1915–1991).

Nebyli však jediní – řada československých občanů sloužila přímo v britských, amerických a kanadských jednotkách. Prezident republiky Edvard Beneš během let 1940–1944 udělil povolení ke službě ve spojeneckých armádách po dobu války 437 našim krajanům (z toho 315 pro službu u Britů, 80 pro jednotky Svobodné Francie, 23 pro americkou armádu atd.). Mnohonásobně větší počet našich krajanů ve spojeneckých jednotkách však nebyl čs. úřady podchycen (jen v polských formacích na západní frontě sloužilo během války na dva tisíce čs. občanů, především z Těšínska).

Miloš Knorr v době služby u čs. jednotek ve Velké Británii

Čs. válečný zpravodaj Jiří Mucha v ulicích německých Čách

Tankisté 1. polské obrněné divize v Normandii. V jejich řadách bojovali také naši krajané z Těšínska

Několik stovek čs. občanů dostalo během války od prezidenta republiky povolení sloužit ve spojeneckých ozbrojených silách, především v britské armádě

Boje v Normandii

Po vytvoření a zajištění předmostí počítal další plán vedení operací s postupem amerických divizí na západě Normandie na poloostrov Cotentin, s dobytím přístavu Cherbourg a následným postupem do Bretaně. Britsko-kanadským vojákům byl svěřen východní sektor bojiště. Vojska tam měla zabránit přísunu německých divizí od Pas-de-Calais a obsadit strategicky důležité město Caen, největší město Normandie. Ve východním i západním sektoru probíhaly těžké boje. Američanům se oproti původnímu plánu podařilo dobytí Cherbourg až 27. června. Ještě složitější situace nastala u Caen. Přestože město mělo být osvobozeno již první den invaze rychlým postupem britských jednotek, zastavil je německý tankový protiútok. V následujících týdnech se odehrávaly dílčí operace směřující k jeho dobytí. Až 9. července britské síly ovládly většinu zcela rozbitého města a poslední němečtí obránci byli z jižního okraje Caen vytlačeni 18. července.

Klíčovou pro celé další vedení války se stala operace COBRA, směřující k prolomení německých linií a postupu z Normandie dále do vnitrozemí. Přes zuřivý odpor nepřítele se 30. července podařilo americkým mechanizovaným jednotkám proniknout do Bretaně a na počátku srpna již spojenecká vojska postupovala z Normandie do střední Francie. Cesta na Paříž byla konečně otevřena.

Američtí vojáci vedou německé zajatce osvobozeným Cherbourgem

Postavení kanadských dělostřelců v Normandii

Zničený německý těžký protitankový kanón

Skupina amerických bombardérů B-26 Marauder útočí na obklíčený Cherbourg

Speciální bojová technika spojeneckých sil

Již předválečné pokusy s vysazováním pěchoty z vojenských plavidel dokazovaly, že k vedení rozsáhlejších invazních akcí je třeba vojska vybavit speciální technikou. V USA i ve Velké Británii probíhal již v třicátých letech vývoj vylodovacích člunů a lodí nejrůznějších velikostí a určení. Z nich posléze vykrytalizovaly typy použité nejen během Dne D, ale i při předchozích vyloděních v Africe a Evropě a také na ostrovech pacifického bojiště obsazených Japonci. Vedle malých člunů pro dopravu námořní pěchoty tak vznikala i mnohem větší plavidla, schopná přepravit na bojiště výzbroj, nákladní automobily a dokonce i těžkou techniku včetně tanků a obrněných transportérů. Logickým doplňkem těchto plavidel se stala obojživelná nákladní vozidla, schopná doplout od zakotvených lodí ke břehu vlastními silami. Na obojživelné bylo nutné modifikovat rovněž tanky a samohybná děla, bez jejichž podpory by první vlny pěšáků neměly naději se na plážích udržet. Spojenci pro tento účel vyvinuli speciální skládací plováky, které představovaly charakteristický prvek jejich invazních operací.

Nutnost likvidovat ženíjní překážky, minové zábrany nebo polní opevnění nepřítel vedly k vývoji celé řady speciálních doplňků pro obrněnou techniku – ženíjní radlice, odminovací zařízení nebo tanky vyzbrojené speciálními děly pro boření bunkrů. Samotnému vylodění tak předcházel nesmírně rozsáhlý vývoj rozličného druhu speciální vojenské techniky.

*Obojživelný transportér
DUKW vyjíždí
z nákladové rampy
výsadkového plavidla*

Střední tank Sherman opatřený odminovacím zařízením bichho typu

Tank Sherman s namontovaným válcovým odminovačem velkého průměru

*Výsadkový člun
vyzbrojený
mnohohlavňovým
raketometem
pro ostřelování
nepřátelských pozic
na invazních plážích*

Operace DESTROYER

Československá zpravodajská operace DESTROYER patří k těm méně známým. V noci 3. července 1944 byli z britského letounu západně od Paříže vysazeni dva čs. parašutisté – rt. Karel Tichý (velitel) a čet. asp. Bohuslav Menšík (radiotelegrafista). Po seskoku se přesunuli do Paříže, kde našli útočiště u českých krajanů působících v odboji. Dne 18. července navázala jejich radiostanice JAKUB, ukrytá v bytě Jana Lukeše na Rue Notre Dame de Nazarete číslo 11, kontakt s Vojenskou rádiovou ústřednou ve Velké Británii a v následujících dnech odvysílala celkem 54 zpravodajských depeší. Parašutisté se výrazným způsobem podíleli na organizaci podzemních československých bojových družin (měly okolo tří set bojovníků), které pak zasáhly do bojů během protiněmeckého povstání v Paříži. Tehdy také vyvrcholila činnost DESTROYERU, jenž působil za německými liniemi do konce září 1944. Oba parašutisté byli až do konce roku přiděleni Úřadu čs. vojenského přidělence v Paříži. Následně se vrátili do Velké Británie. Karel Tichý byl pověřen novým zpravodajským posláním v operaci CHROMIUM, která se však již nerealizovala. Stal se důstojníkem čs. armády z povolání. Po komunistickém převratu byl dva roky internován v táboře nucené práce a v letech 1958–1960 nezákonně vězněn. Bohuslav Menšík po válce působil na čs. vyslanectví ve Washingtonu a po únoru 1948 odešel do exilu.

Karel Tichý...

... a Bohuslav Menšík na snímku z léta 1940

Čs. bojovníci během Pařížského povstání před budovou bývalého čs. vyslanectví

Urputnost bojů dokladují ruiny Falaise

Osvobození Paříže

V původních plánech nepředstavovalo osvobození francouzské metropole prioritu spojeneckého velení. Spojenci se chtěli vyhnout riziku těžkých pouličních bojů spojených s velkými ztrátami přesahujícími strategický význam města. Přesto však morální a politický tlak francouzské strany, umocněný vypuknutím lidového povstání v Paříži, nakonec Spojence donutil k rychlé osvobozovací akci. Pod dojmem zpráv o blížících se spojeneckých armádách se aktivizovalo pařížské obyvatelstvo. Dne 10. srpna 1944 vstoupili do stávky zaměstnanci metra, železnic, pošt, četnictvo i policie a 18. srpna byla vyhlášena generální stávka. Příslušníci hnutí odporu začali obsazovat veřejné budovy a 19. srpna vypuklo povstání. V následujících dnech probíhala bitva o Paříž, k níž rychle postupovaly spojenecké tankové síly. Povstání řídila ústřední odbojová organizace FFI (Forces Françaises de l'Intérieur), sdružující všechny složky hnutí odporu. Německá posádka se bezúspěšně snažila povstalce eliminovat. Její velitel generál Dietrich von Choltitz však odmítl splnit Hitlerův rozkaz vyhodit před příchodem Spojenců do povětří všechny významné pařížské stavební památky, zatopit metro a město vypálit. Paříž tak byla uchráněna rozsáhlých škod.

Jako první, podle úmluvy spojeneckých velitelů, vstoupila 24. srpna do města 2. obrněná divize armády Svobodné Francie pod velením generála Phillipa Leclerca. Záhy ji následovaly americké divize. Následujícího dne boje o město ustaly. V noci z 26. na 27. srpna německá luftwaffe provedla rozsáhlý nálet na Paříž, při němž byly poškozeny stovky domů. Tato akce představovala poslední pokus nacistů o zasažení francouzského hlavního města.

Americké polní letiště na francouzském území

Voják wehrmachtu, pro něhož válka skončila zajetím

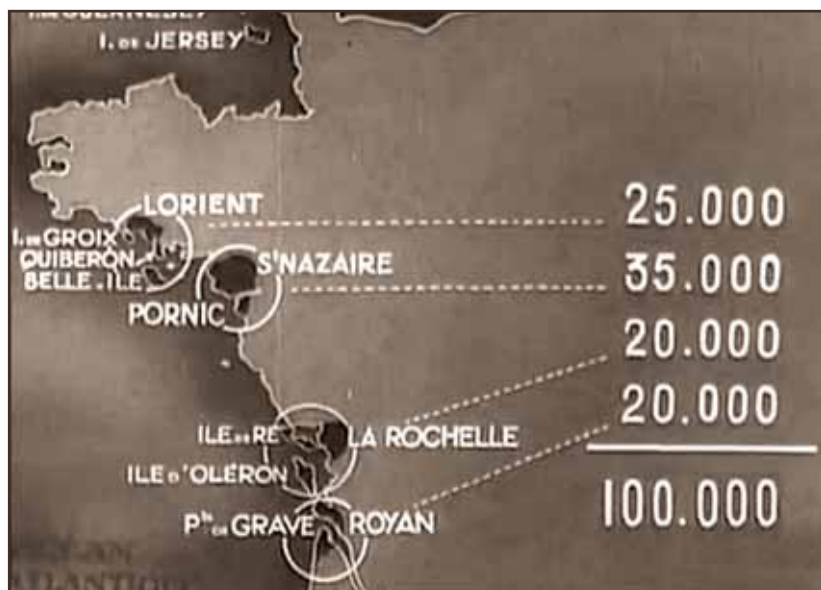
Francouzští civilisté prchají během Pařížského povstání před palbou německého odstřelovače

Oslavy osvobození Paříže. Francouzská dívka tančí na ulici s americkým pěšákem

Německé „kapsy“ na atlantickém pobřeží

Po prolomení fronty u Avranches koncem července 1944 a po vylodění Spojenců v jižní Francii v polovině srpna probíhalo osvobozování Francie velmi rychle. Němcům se však podařilo udržet své posádky v několika přístavech na pobřeží Atlantického oceánu a Lamanšského průlivu. Po osvobození Brestu 18. září 1944 se jejich počet ustálil na čísle sedm. Šlo o britské ostrovy Guernesey, Jersey a Alderney (jediná britská území, která nacisté v roce 1940 obsadili), dále Lorient, Saint-Nazaire, La Rochelle, Royan (Gironde-sever), Pionte de Grave (Gironde-jih) a Dunkerque. Němci nepředpokládali, že Spojenci budou mít vlastní umělé přístavy, a posádky pobřežních lokalit proto obdržely rozkaz za žádnou cenu neustoupit, čímž se dostaly do obklíčení. V „kapsách“ se ocitlo asi 110 tisíc německých vojáků. Přestože generál Eisenhower rozhodl vzhledem k předpokládaným vysokým ztrátám během bojů německé posádky v podstatě jen „hlídat“, byly ve dnech 18.–20. dubna 1945 dobyty obě „kapsy“ v ústí řeky Girondy a uvažovalo se také o pozemní operaci proti Dunkerquu. K tomu však již nedošlo. Zbýlé německé enklávy kapitulovaly až 8. a 9. května 1945.

Atlantické „kapsy“ (bez Dunkerquu) na dobovém plánu

Spojenečtí vojáci během obléhání Saint-Nazaire

Penny daná do oběhu na ostrově Jersey po osvobození v roce 1945

News from England – noviny vydávané pro obyvatele obsazených Normanských ostrovů a shazované letouny RAF

Československé pozemní jednotky ve Velké Británii

V létě 1940 bylo z poražené Francie do Velké Británie evakuováno zhruba 4 800 čs. vojáků. Po reorganizaci provedené v polovině srpna 1940 jich u pozemních jednotek sloužilo něco okolo tří tisíc. Tento stav zůstal následující tři roky v podstatě nezměněn. Nové přírůstky stačily sotva krýt „ztráty“ způsobené odchodem vojáků do leteckého a výsadkového výcviku, důstojníků, jichž byl přebytek, k britským a francouzským jednotkám a později i k čs. jednotkám v SSSR a odchodem zdravotně nezpůsobilých vojáků do civilu.

Situace se změnila teprve v létě 1943, když na britské ostrovy dorazily hlavní síly čs. kontingentu ze Středního východu, tvořeného Československým lehkým protiletadlovým plukem 200 – Východním a Čs. výcvikovým střediskem – Východním. Následně provedená reorganizace umožnila v září 1943 vytvoření Čs. samostatné obrněné brigády. Ta však trpěla stejným problémem. Většina jejích útvarů dosahovala sítě 2/3 válečných stavů a neměla žádné zálohy. Hrozilo nebezpečí, že první větší střetnutí s nepřítelem vyřadí brigádu z bojů. Situace se nezlepšila ani v následujících měsících, kdy brigáda procházela na britských ostrovech velmi intenzivním výcvikem. Samotné bojové nasazení čs. jednotek tak bylo v okamžiku invaze z pohledu britského velení přinejmenším nejisté.

Prezident Edvard Beneš rozmlouvá během návštěvy čs. jednotek v roce 1941 s Janem Smudkem

Čs. vojáci ve Velké Británii defilují před předsedou exilové vlády Msgre Janem Šrámkem

Výcvik čs. vojáků ve Velké Británii. Snímek z roku 1941

Dlouhá cesta k Dunkerquu

Hned následujícího dne po zahájení invaze byla pro většinu útvarů Československé samostatné obrněné brigády vyhlášena polní mobilizace. Její jednotky odevzdávaly cvičné stroje a odebíraly novou výzbroj, především tanky. Dovybavení výstrojí a výzbrojí se protáhlo až do začátku srpna 1944. V té době brigáda ukončila výcvik v severovýchodní Anglii a zamířila do náložovacích přístavů. Čs. jednotky byly zařazeny do třetí fáze operace OVERLORD. Do Normandie tak během prvních zářijových dnů dorazilo 4 259 československých vojáků. Britské velení, které tím částečně vyhovělo požadavkům čs. exilové reprezentace na urychlené zasazení čs. vojáků do bojů na západní frontě, se však dostalo do problematické situace. Brigáda stále ještě nedosáhla minimálních válečných stavů a nedisponovala žádnými vycvičenými zálohami. Po několikátý denní váhání, provázeném nervozitou vojáků i politiků, přišel nakonec 4. října 1944 rozkaz k přesunu. Cílem však nebyla pohyblivá fronta, blížící se v té době již k německým hranicím, ale severofrancouzský přístav Dunkerque. Naši vojáci zde 7.–9. října 1944 vystřídali britské jednotky. Československému velení byly podřízeny i spojenecké jednotky ponechané v oblasti a brigádní generál Alois Liška se stal nejvyšším spojeneckým velitelem dunkerské oblasti.

V době od 31. srpna do 8. září 1944 se Čs. samostatná obrněná brigáda přeplavila z Velké Británie do Normandie

Němečtí zajatci nedaleko Saint-Lô směřující do zajateckých táborů ve Velké Británii. Část z nich tvoří Poláci a Češi (ze smíšených rodin a národnostně nevyhraněných oblastí), hlásící se do svých exilových armád

Motocyklisté Čs. samostatné obrněné brigády míjejí polní letiště v osvobozené Francii. Na snímku stíhací letouny Spitfire LF.Mk.IXC norské 332. peruti RAF

Němci u Dunkerquu

Německou posádku v Dunkerquu tvořilo více než 12 tisíc německých vojáků (z toho něco okolo tří set východních dobrovolníků především z řad zajatých rudoarmějců). Během ústupu v létě 1944 se ve městě a jeho okolí zachytila řada jednotlivců nebo rozprášených částí různých útvarů. Jádro obléhaných jednotek tvořili příslušníci 226. pěší divize wehrmachtu. Jejich velitelem se od poloviny září 1944 stal viceadmirál válečného námořnictva Friedrich Frisius, fanatický nacist, který ani na chvíli neuvažoval o kapitulaci: „*Admirál Frisius prohlásil, že zemře v Dunkerquu. Kdyby mělo dojít k dobytí, uchýlí se se svojí družinou nejvěrnějších na poslední molo a tam se [...] vyhodí do povětří...*“, uvedl jeden z německých zajatců.

Viceadmirál Friedrich Frisius, velitel německých jednotek v Dunkerquu

Němečtí vojáci v Dunkerquu

Zásobování pevností především v posledních měsících války vážlo. Československé a britské dělostřelectvo zmařilo naděje na vybudování přistávací dráhy pro letouny luftwaffe a Dunkerque se navíc na jaře 1945 ocitl mimo dosah doletu zásobovacích letounů. Obléhání tak byli odkázáni především sami na sebe. Za zmínku stojí, že do konce války bylo zajato nejméně 940 německých vojáků, zatímco do německého zajetí se do konce března 1945 dostalo jen sedm čs. vojáků. Nejméně pět set příslušníků wehrmachtu také v bojích padlo, což opět značně převyšovalo ztráty na straně Spojenců.

Německý vojenský hřbitov ležící za spojeneckými liniemi nedaleko Dunkerquu

Němečtí vojáci zajatí příslušníky Čs. samostatné obrněné brigády odcházejí do zajetí

Útoky na Dunkerque

Již krátce po převzetí obléhání bylo čs. velením rozhodnuto, že na den výročí vzniku samostatného Československa, 28. října 1944, bude proveden útok na německé pozice, koncipovaný jako „průzkum bojem“. Cílem útoku bylo dočasné obsazení nepřátelského území v hloubce zhruba dvou kilometrů a získání zajatců.

Z hlediska plánovaných úkolů lze útok z 28. října považovat vyloženě za úspěšný. Čs. tankovým jednotkám se podařilo prolomit nepřátelské linie a postoupit až do hloubky čtyř kilometrů. Zcela zničen byl celý německý prapor Walter, který prostor hájil, a zajato bylo 370 německých vojáků, včetně šesti důstojníků. Na rozdíl od Němců, jejichž počet padlých překročil stovku, měla obrněná brigáda jen 19 padlých a zemřelých na následky bojových zranění. Čs. velení tak získalo klamný pocit, že nepřítel je demoralizován. Když přesně o týden později, 5. listopadu, zaútočily čs. jednotky podruhé, narazily na silná minová pole a soustředěný odpor německých jednotek. Přestože se i tentokrát podařilo čs. vojákům německé linie prolomit, zcela zničit nepřátelský prapor Korn a získat 164 německých zajatců, byly ztráty na životech mnohem vyšší než při prvním útoku. Padlo 36 československých a 11 francouzských vojáků a v minových polích zůstalo kromě jiných vozidel 12 tanků.

Tankisté Československé samostatné obrněné brigády během útočné akce 5. listopadu 1944

Vzdávající se němečtí vojáci odcházejí do zajetí. Během sedmi měsíců obléhání do spojeneckého zajetí padlo nejméně 940 nepřátelských vojáků, tj. zhruba jedna dvanáctina sil protivníka

Poziční válka

Po útoku z 5. listopadu 1944 bylo československému velení zřejmé, že ani opakované tankové údery, ani poměrně vysoké ztráty nepřinutí německou posádku ke kapitulaci. Za této situace se zcela změnila obléhací taktika. Život v obležené pevnosti měl být zcela paralyzován dělostřeleckou palbou a morálka německých vojáků podlomena intenzivní propagandou. Existovala také možnost, že německé posádce dojdou dříve či později zásoby potravin. Zvláštní důraz byl proto kladen na rušení zásobovacích cest – úspěšné zničení Němci budovaného letiště a zamezení shozů zásob letounům luftwaffe.

Ztráty na životech měly být omezeny na minimum vzhledem k tomu, že stále zůstávala otevřená možnost zasazení brigády po dosažení plných válečných stavů na pohyblivé frontě, kde by se brigáda mohla zúčastnit osvobozování vlasti ze západu. Přímá bojová činnost se tak na obou stranách omezila na vysílání průzkumných hlídek do „země nikoho“. Takový stav a způsob boje, kdy často docházelo ke střetnutím muže proti muži připomínajícím spíše první světovou válku, trvaly dalších pět měsíců. Plných válečných stavů, které představovaly zhruba šest tisíc vojáků, však brigáda dosáhla až na samém konci války, kdy bylo o jejím dalším osudu již rozhodnuto.

Českoslovenští vojáci na pobřeží Lamanšského průlivu

Hlavním bojovým prostředkem se od listopadu 1944 do dubna 1945 stalo dělostřelectvo. Na snímku příslušníci 1. dělostřeleckého pluku Čs. samostatné obrněné brigády

Část frontové linie tvořila umělá záplavová jezera, která se pro obléhatele stala nepřekonatelnou překážkou

Nenaplněné naděje

Na jaře 1945 u Dunkerquu nic nepřipomínalo, že se nacistická říše hroutí na všech stranách. Dne 10. dubna 1945 provedly speciálně vycvičené německé jednotky dokonce demonstrativní útok na francouzské pozice poblíž továrny Filature v západním úseku fronty. Ani přes vysoké ztráty na obou stranách se je v následujících dnech nepodařilo zcela vytlačit zpět do výchozích pozic. V téže době se britské velení zabývalo plány na zničení dunkerské kapsy pozemní operací, což by uvolnilo Čs. samostatnou obrněnou brigádu, umožnilo její zasazení při osvobození českých zemí, a pomohlo tak zvrátit budoucí nepříznivý poměr sil Východu a Západu ve střední Evropě. K americkým jednotkám, které překročily 18. dubna 1945 u Aše předválečné čs. hranice, však byl nakonec vyslán pouze symbolický kombinovaný oddíl o síle zhruba 140 vojáků vyčleněný z čs. obrněné brigády. Čs. vojáci umírali na dunkerské frontě ještě počátkem května 1945. Viceadmirál Frisius uvažoval o pokračování v odporu i po pádu nacistické říše a jen neochotně se podrobil příkazu spojeneckého vrchního velení ke složení zbraní. Až 9. května 1945 mohl kronikář do válečného deníku brigády zapsat: „**Viceadmirál Frisius dostavil se na velitelství čs. brigády v 09.00 hod. provázený svým štábem. Bez námitek podepsal bezpodmínečnou kapitulaci. Choval se při tom arogantně [a] po podpisu ihned odjel zpět...**“

Čs. vojáci si v doprovodu německých zajatců prohlížíjí jednu ze čtyř miniponorek typu Seehund, které kapitulace třetí říše zastihla v dunkerském přístavu

Faksimile kapitulčního protokolu s Frisiovým podpisem

Viceadmirál Friedrich Frisius podepisuje 9. května 1945 na velitelství Čs. samostatné obrněné brigády ve Wormhoutu kapitulaci dunkerské posádky

Zbraně složené německými vojáky

Generál Alois Liška

Velitelem Čs. samostatné obrněné brigády a nejvyšším spojeneckým velitelem dunkerské oblasti byl od října 1944 až do konce války brig.gen. Alois Liška. Narodil se 20. ledna 1895 v obci Záborčí (dnes součást obce Malá Skála) v rodině chalupníka. Vystudoval českou reálku v Turnově, na níž 10. července 1915 maturoval. Krátce nato narukoval do rakousko-uherské armády. V červenci 1916 se dostal do ruského zajetí a o rok později vstoupil do čs. legií. S nimi prodělal sibiřskou anabázi a v listopadu 1920 se vrátil do vlasti v hodnosti kapitána. Následně se rozhodl pro dráhu vojáka z povolání. Většinu roků dvou meziválečných dekád strávil u dělostřeleckého pluku 52, jemuž v letech 1934–1938 velel. Krátce po okupaci se zapojil do činnosti Obrany národa a v únoru 1940 se mu podařilo uprchnout za hranice. Tzv. balkánskou cestou se dostal k čs. jednotkám ve Francii. V květnu 1940 se stal velitelem Dělostřeleckého pluku 1 a tuto funkci

vykonával i po evakuaci do Velké Británie (od srpna 1940 do května 1941 jako velitel I. oddílu). Dne 21. března 1943 byl jmenován velitelem Čs. samostatné brigády (resp. od září 1943 Čs. samostatné obrněné brigády) a zůstal jím až do konce války. Po návratu do vlasti byl ustanoven velitelem Vysoké vojenské školy. Po únoru 1948 se stal jednou z prvních obětí čistek ve velitelském sboru čs. armády. Již 12. června 1948 se mu podařilo uprchnout na Západ. Stal se jedním z vrcholných představitelů Československé obce legionářské v zahraničí. Žil v Londýně, kde také 7. února 1977 zemřel.

Generál Liška po návratu do vlasti v létě 1945

Velitel Čs. samostatné obrněné brigády brigádní generál Alois Liška na velitelství ve Wormhoutu po podpisu německé kapitulace

Prezident republiky Edvard Beneš se zdraví s velitelem 22. britské spojovací mise po příjezdu Čs. samostatné obrněné brigády do Prahy 30. května 1945. Po jeho pravici generál Liška

Konec války

Na počátku roku 1945 byla situace Německa bezvýchodná. Přes dlouhý odpor padla v únoru Budapešť a Rudá armáda postupovala na Vídeň. Dne 12. ledna zahájila velkou ofenzivu známou jako odersko-víseňská operace. Přes německý odpor postupovala ve směru na Berlín a připravovala závěrečný úder. Na západní frontě se do 27. ledna podařilo zlikvidovat poslední velkou německou ofenzivu v Ardenách, v následujících týdnech postupovaly spojenecké divize na německé území. Na břehu Rýna stanuly první britské a kanadské jednotky 14. února, Američané překročili 23. února Ruhr a postupovali na Kolín nad Rýnem, který dobyli 7. března. Téhož dne obsadili klíčový most u Remagenu a začali překračovat Rýn, o dva dny později na dalším úseku fronty obsadili Bonn. Britské a kanadské divize překročily 23. března Rýn u Emmerichu, 28. března americký III. sbor dobyl Marburg. V následujících týdnech postupovaly přes silný německý odpor sovětské jednotky z východu a spojenecké ze západu. K historickému setkání jednotek americké a Rudé armády došlo 25. dubna na Labi u Torgau.

Bitva o Berlín začala 16. dubna. Po týdnu jej Rudá armáda obklíčila a 30. dubna se její jednotky probojovaly do centra. Téhož dne spáchal Adolf Hitler ve svém bunkru sebevraždu. Poslední odpor obránců ustal 2. května. Jednotky ze Západu i Východu zaujaly pozice na stanovené demarkační linii. V posledních dnech války vypuklo povstání v okupovaných českých zemích. Německá kapitulace vstoupila v platnost 8. května, který se stal Dnem vítězství.

*Setkání
amerických
a sovětských
vojáků
u Torgau*

Oslavy osvobození v ulicích Londýna

*Prezident Edvard Beneš při oslavách
osvobození v Praze*

Slavnostní přehlídka Československé samostatné obrněné brigády v pražských ulicích

Hořký návrat

Ani ti, kteří přežili, se vděku nedočkali. Velmocenskou hrou jim bylo upřeno to, proč mnozí z nich na počátku války opouštěli domov – podílet se na osvobození vlasti. Krátce po únoru 1948 muselo všechno, co jakkoliv připomínalo západní odboj, rychle zmizet. Již na jaře 1949 byly např. přejmenovány všechny útvary nesoucí čestné názvy podle některého ze západních bojišť (23. tanková brigáda „Dunkerská“ se stala tankovou brigádou „Národního hrdiny Jana Švermy“ apod.). S výjimkou částečné liberalizace československé společnosti v 60. letech byl západní odboj „tabu“ až do roku 1989.

Většina vojáků, kteří během války sloužili v čs. jednotkách na západní frontě, byla – bez ohledu na jejich politické přesvědčení – po roce 1948 perzekvována. Nejčastěji šlo o různé pracovní nebo kádrové potíže, které kromě bývalých vojáků byli často nuceni sdílet i jejich rodinní příslušníci. Řada veteránů ze Západu byla uvězněna v táborech nucené práce nebo byla ve vykonstruovaných politických procesech zatčena a odsouzena k dlouholetým trestům odnětí svobody. Několik veteránů od Dunkerquu (mjr. René Černý, kpt. Karel Sabela) a další příslušníci čs. zahraniční armády (např. mjr. Miroslav Plešmíd, pplk. František Skokan, mjr. Květoslav Prokeš a další) byli komunistickou justicí odsouzeni k trestu smrti a popraveni. Jejich rehabilitace mohla proběhnout až po roce 1989.

*Karel Sabela (v baretu)
jako aktivní důstojník
poválečné čs. armády*

*René Černý (1914–1950) jako
důstojník Čs. samostatné obrněné
brigády*

*Miroslav Plešmíd (1912–1950) sloužil
u čs. jednotek ve Velké Británii
a později u de Gaullovy armády
Svobodné Francie*

*František Skokan (1912–1950)
byl důstojníkem čs. jednotek
na Středním východě a v SSSR*

Autoři: PhDr. Jiří Plachý, Ph.D., PhDr. Ivo Pejčoch, Ph.D.
Vojenský historický ústav Praha

Foto: VHÚ Praha, VÚA, IWM, sbírky T. Jambora a J. Rajlich

Grafické zpracování: Andrea Bělohávková (OPP VHÚ Praha)

© Ministerstvo obrany ČR – VHÚ Praha, 2014

